

УДК 911.3:796.5

ВІД РЕКРЕАЦІЙНОЇ ГЕОГРАФІЇ – ДО ГЕОГРАФІЇ РЕКРЕАЦІЇ І ТУРИЗМУ

Любіцева О.О.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
E-mail: loa13@ukr.net*

Розглядається трансформація предметної сутності географічних досліджень з рекреації і туризму в Україні в світлі загальносвітових процесів. Пропонується сучасна назва даної дисципліни: географія рекреації і туризму, її предмет та завдання.

Ключові слова: рекреація, туризм, рекреаційна географія, географія туризму, географія рекреації і туризму

Постановка проблеми. Розвиток географічної науки в усій її багатоаспектності має відповідати вимогам часу, бути адекватним суспільним потребам. Розвиток географічних досліджень з рекреації і туризму нараховує вже майже 200 років і за цей час накопичений значний досвід, матеріали, теоретико-методологічний арсенал. Водночас трансформація суспільних потреб потребує трансформації наукового географічного знання, яке має бути відображене в предметно-об'єктній сфері, у поняттєво-термінологічному апараті, у методиці досліджень.

Аналіз досліджень. Дослідження процесів і явищ, пов'язаних з позаекономічною, невиробничою діяльністю людини ввійшли до кола географічного інтересу в середині ХІХ ст., тому закономірним і історично обумовленим став процес гуманізації радянської географії: у 1960-ті роки активно почала розвиватись географія населення та розселення, у 1970-80-ті – географія сфери обслуговування, рекреаційна географія, географія споживання, поведінкова географія, районне планування та ландшафтне проектування, у 1990-ті – географія культури, релігії, геоекологія, естетичне ландшафтознавство тощо.

Процеси і явища, пов'язані з використанням людиною вільного часу, стали об'єктом дослідження рекреаційної географії, предмет якої був визначений як територіальна рекреаційна система (ТРС – В.С.Преображенський, 1975 р.).

Тридцять років тому, у 1981 р., вийшов друком підручник М.С.Мироненка та І.Т.Твердохлебова «Рекреаційна географія», в якому автори узагальнили напрямки дослідження в новій на той час дисципліні - рекреаційній географії. В своїй роботі вони спирались на наробки В.С.Преображенського, Л.І.Мухіної, Ю.О.Веденіна, І.В.Зорина та інших географів, які працювали над цією тематикою протягом 1970-х років. З того часу рекреаційна тематика стала спеціалізацією досліджень кримських географів, де сформувалась потужна школа рекреаційної географії: М.В.Багров, Л.О.Багрова, І.М.Яковенко та ін.

Метою даної статті є: показати розвиток географічних досліджень в сфері рекреації і туризму і визначити зміни об'єкту та предмету дослідження.

Виклад основного матеріалу. І.Т.Твердохлебов та М.С.Мироненко визначають місце рекреаційної географії в системі суспільно-географічних наук, де

переважні акценти спрямовані на визначення рекреаційних потреб населення, особливостей рекреаційної діяльності, її структури та класифікації, природних передумов рекреації та особливостей рекреаційного природокористування. При цьому автори зауважують про пріоритетність природно-рекреаційної складової в дослідженнях з рекреаційної географії, а серед методів рекреаційно-географічних досліджень перевага надається методам польових досліджень. В подальшому акценти досліджень з рекреаційної географії почали зміщатися в бік господарської діяльності з забезпечення потреб рекреантів (однією з перших робіт в цьому напрямку стала робота М.П.Крачила, 1987 р.). Цей процес можна вважати закономірним відгуком географічних досліджень на суспільні зміни, в першу чергу пов'язані з динамічним розвитком туризму. Всі «класики» рекреаційно-географічних досліджень включають туризм як активну форму рекреації (на що й наголошується) до предметно-об'єктної сфери рекреаційної географії. Зокрема, І.Т.Твердохлебов та М.С.Мироненко також приділяють туризму щонайменше два з восьми розділів, аналізуючи в першу чергу міжнародний туризм, забезпечений статистикою. Тобто, туризм розглядається як складова рекреації, навіть невіддільний від неї. Такий підхід поширений і зараз, наприклад О.Г.Топчів не розрізняє рекреаційну географію та географію туризму [1, с.557].

Таким чином, реалії динамічного розвитку туризму в умовах глобалізації викликають потребу у переосмисленні попередніх теоретико-методологічних принципів географічного дослідження як рекреації, так і туризму, що призводить до розширення предметних меж як рекреаційної географії, так і географії туризму. «Рекреаційна географія повинна орієнтуватися на більш широкий предмет, а її основним завданням є вивчення просторових закономірностей і особливостей поведінки людей у процесі рекреаційної діяльності в межах соціально-культурних систем», - вважає Д.Ніколаско [2, с.87], а предметом дослідження географії туризму має стати «геопросторова організація туристичного процесу» [3, с.22]. Відповідно, виникають питання «підпорядкованості». Якщо в попередні етапи географія туризму включалась до складу рекреаційної географії як її галузь і в межах рекреаційної географії туризм розглядався як форма рекреаційної діяльності, а основним завданням вбачався аналіз туристичних потоків, сформованих переміщенням туристів до місць концентрації рекреаційно-туристичних ресурсів, чому присвячена значна література кінця ХХ ст. як в радянських, так і в українських дослідженнях, то на сучасному етапі, з огляду на розмах туризму, деякі географи ставлять питання про те, що рекреаційна діяльність може розглядатися як частина туристичного процесу, а звідси рекреаційна географія є складовою географії туризму, яка надає знання про рекреаційні умови та ресурси певної території.

Розширення предметної сфери дослідження викликало потребу в означенні нової галузі географічних знань як географії рекреації і туризму. Предметом даної галузі знань є туристичний рух, чинники розвитку, структура і територіальні особливості туристичних явищ та пов'язані з ними природні, суспільні і господарські процеси [4, 5, 6, 7]. Людина як суб'єкт туристичного процесу цікавить географію рекреації і туризму у контексті її потреб і мотивації виїздів, а також пізнання простору, в якому вона перебуває (перцепція середовища), вибору форм і напрямків виїздів та її суспільних і культурних особливостей. Для прикладу, в одному з фундаментальних

підручників з географії туризму проф. А.Ковальчика, який широко використовується у ВНЗ Польщі, основні проблеми географічного дослідження туризму представлені такими напрямками: туристичні умови і ресурси, туристичне господарство, туристичний рух, зміни суспільного і природного середовища під впливом туризму, планування розвитку туризму і туристичний геомаркетинг. Таким чином, географія рекреації і туризму розширює предмет дослідження, урізноманітнює методологічні підходи, поглиблює міжпредметні географічні зв'язки та зв'язки з науками негеографічного циклу.

Аналізуючи розвиток географічних досліджень в сфері рекреації і туризму, можна виділити наступні етапи трансформації предметної сутності: а) *ресурсно-інформаційний* (з середини ХІХ ст. - до середини ХХ ст.), коли основна увага дослідників концентрувалась на пошуку і означенні унікальних природних об'єктів і можливості їх комплексного використання для розвитку форм в першу чергу активного туризму як такого, що превалював у той час. Основним напрямком досліджень були комплексні дослідження території з особливою увагою до природи, в тому числі з метою виявлення бальнеологічних ресурсів; б) *інфраструктурно-господарський* (1960-1980-ті роки ХХ ст.), пов'язаний з розвитком масового туризму і необхідністю розбудови його матеріальної бази та інфраструктури. Географічна наука, зокрема, така її галузь як рекреаційна географія, яка давала комплексні знання про рекреаційно-туристичний потенціал території, поєднуючись з практикою ландшафтної архітектури та містобудування, районним плануванням стала теоретичною і методичною основою формування території рекреаційно-туристичної спеціалізації; в) *ринковий* (кінець ХХ – початок ХХІ ст.), пов'язаний з переорієнтацією туризму на ринкові форми функціонування, коли значної уваги зазнали аспекти економічної ефективності діяльності суб'єктів ринку туристичних послуг. Географія туризму в даному контексті сформулила поняття «індустрія туризму» як міжгалузевий комплекс, діяльність складових якого спрямована на задоволення диверсифікованих потреб населення в проведенні вільного часу в подорожах, саме базуючись на теоретико-методологічних розробках суспільної географії з міжгалузевий комплексів; г) *збалансованого* (сталого) *розвитку* як перспективний для першої половини ХХІ ст., або такого розвитку, такої організації туристсько-рекреаційної діяльності, яка розвивається таким шляхом, на такому рівні, в таких масштабах, що забезпечують її життєздатність протягом тривалого часу, не призводять до деградації або зміни навколишнього природного та соціокультурного середовища, в якому вона функціонує, до рівня, який заважає успішному розвитку та здійсненню інших видів діяльності.

ВИСНОВКИ

Таким чином, підсумовуючи трансформацію предметної сутності географії рекреації і туризму, можна запропонувати наступне визначення: *географія рекреації і туризму є міждисциплінарним напрямком географічних знань про умови і можливості території щодо збалансованого розвитку туризму, закономірності*

його геопросторової (територіальної) організації відповідно до дії внутрішніх та зовнішніх чинників.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Основними напрямками досліджень географії рекреації і туризму вбачаються:

1. оцінка туристичного процесу як суспільного явища;
2. аналіз туристичного (рекреаційно-географічного) простору та оцінка його придатності та пристосованості до туристичного процесу;
3. оцінка рекреаційно-туристичного природокористування з метою визначення напрямків його збалансованості (економічних, соціальних, екологічних аспектів туристичної діяльності);
4. визначення взаємозв'язків та взаємовпливів між рекреаційно-туристичною та іншими соціально-господарськими функціями території з метою оцінки ролі туризму у структурі суспільно-економічних функцій місцевості.

Список літератури

1. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник. / Топчієв О.Г. – Одеса:Астропринт, 2005.-632с .
2. Николаенко Л.В. Рекреационная география: Учебн. пособ. / Николаенко Л.В. – М., 2001. – 250 с.
3. Любіцева О.О. Геопросторова організація туристичного процесу. Автореф.дис....доктора геогр.н. / Любіцева О.О. – К., 2003.-29с.;
4. Jackowski A., 1981, Typologia funkcjonalna miejscowości turystycznych (na przykładzie województwa nowosądeckiego), / Jackowski A. Rozpr. Habil., UJ, 53, Krakow.
5. Kowalczyk Andrzej. Geografia turizmu. / Kowalczyk Andrzej - Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001.- 287 s.
6. Kurek W., 2003b, Wybrane problemy badawcze geografii turystyki [w:] Turystyka. 2007. / Kurek W. Wydawnictwo naukowe PWN, Warszawa 2007
7. Liszewski S. Przestrzeń turystyczna. / Liszewski S. 1995. Turyzm 5.2 7-19

Любіцева О.А. От рекреационной географии – к географии рекреации и туризма / Любіцева О.А. // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 126-129.

Рассматривается трансформация предмета географических исследований рекреации и туризма в Украине на фоне общемировых процессов. Предлагается современное название данной дисциплины: география рекреации и туризма, её предмет и задачи.

Ключевые слова: рекреация, туризм, рекреационная география, география туризма, география рекреации и туризма

Lyubitseva Olga. From recreational geography - to the geography of recreation and tourism / Lyubitseva Olga // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – С. 126-129.

We consider the transformation of the subject of geographical research recreation and tourism in Ukraine against the backdrop of global processes. Invited to the modern name of the discipline: the geography of recreation and tourism, its subject matter and objectives.

Keywords: recreation, tourism, recreation geography, geography of tourism, geography, recreation and tourism

Поступила в редакцію 08.04.2011 г.